

Recenze

Kašubský biblický text v dávné minulosti a dnes

Adam Ryszard Sikora:

Teksty biblijne w najstarszych zabytkach piśmiennictwa kaszubskiego (XVI–XVIII w.)
Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny 2009.

Adam Ryszard Sikora:

»Wpoczątku było Slowo...«. Najstarsze kaszubskie teksty biblijne.
Kartuzy, Oficyna Czac [2010].¹

Ewangelie na kaszëbsczi tołmaczoné.

Z grecki przełożił na kaszëbsczi jãzëk ò. Adam Ryszard Sikora OFM.
Gdańsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie 2010.

Mezi dnešními Čechy stěží narazíme na valné povědomí o slovanských autochtonních etnikách „na západním pomezí“, která jejich nejbližší (němečtí, zčásti i románští) sousedé nazývali obvykle *Vendové* (něm. *Wenden, Winden*, lat. *Vendi, Vinidi*; někteří autoři na ně přenášeli i označení starověkých kmenů *Vandalů* či *Sarmatů*). Většina těchto *Vendů* (především slovanské kmeny Srbů, Obodritů, Větů a Pomořanů od Bavorska až po Rujanu) byla již během středověku zcela poněmčena. Z jejich jazyků do nové doby přetrvala na jihu slovinština (včetně mizejících dialektů malých slovinských ostrůvků v severní Itálii a v Korutanech), na severu pak horní a dolní lužická srbština (především dolní srbština dnes po několikasetleté intenzivní germanizaci patří k jazykům velmi ohroženým), polabština v Hannoversku (ta ale v druhé polovině 18. století zmizela) a kašubština v dnešním severním Polsku (spolu s dialekty velmi blízké tzv. baltské slovinštině, kterými mluvili Kašubové luterského vyznání a které vymřely v polovině 20. století). „Vendská“ etnika byla po dlouhou dobu vystavena hrubému tlaku především ze strany vládnoucí němčiny a byly jim kladeny nesmírné překážky při pokusech o vytváření a pěstování vlastních literatur, ba i v samém užívání a předávání rodné řeči (např. ve druhé polovině 17. století vydal braniborský kurfiřt Fridrich Vilém nařízení o konfiskaci a likvidaci lužickosrbšských knih, o sto let později vymřela polabština při dolním Labi, aniž se vůbec dočkala tištěné knihy).

Kašubové jsou dodnes poměrně početnou skupinou (přes 350 tisíc osob²), považovanou za zbytek slovanských Pomořanů sídlících ve středověku při jižním pobřeží Baltského moře. Jejich jazyk patří do západoslovanské lechické podskupiny a tvoří jakýsi přechod mezi polštinou a vymřelou

polabštinou. Podobně jako u Lužických Srbů začaly i zde pokusy o vytváření národní literatury během 16. století tvorbou nábožensky zaměřených textů, a to u té části Kašubů, která přijala reformaci (tj. u severozápadních Kašubů, resp. Slovinců). Motivace byla v luterském misijním programu prosazujícím co největší šíření „obnovené víry“ skrze Boží slovo i bohoslužebné úkony v obecně srozumitelné řeči. Kazatelé začali pěstovat svého druhu nový literární jazyk, který označovali jako *słowięski/słowięski* či *slawięski*.³ Jeho základem byla v zásadě polština, ale do značné míry prostoupená kašubskými prvky (a to i v jiných jazykových plánech než jen v lexiku). Katolická (jižní a východní) část Kašubů si v případě potřeby většinou posloužila běžnými texty polskými – horlivost k poslechu kázání a četbě Písma byla ostatně tehdy u katolíků o poznání nižší než u luterských věřících a mešní liturgie se sloužila latinsky. Luterské kašubsko-slovinské písemnictví však po celkem slibných počátcích (z nejstaršího období do poloviny 17. století jsou zachovány i dva tištěné tituly) nemělo možnost dál se rozvíjet, především vinou vnějších okolností, jako byla třicetiletá válka nebo pokračující germanizace podporovaná německým dosídlováním i přímými zásahy pruských úřadů proti slovanskému jazyku. Až v polovině 19. století začaly nové pokusy o tvorbu literárního jazyka a konečně se etablovala svébytná kašubská literatura, tentokrát již s účastí katolické většiny. Kašubské písemnictví se pak sice skromně, ale už víceméně kontinuálně rozvíjelo (přes velké germanizační vlny především za německého císařství nebo za nacismu a přes zatlačení Kašubů do pozice „etnografické skupiny polského národa“ v Polské lidové republice) a dnes již zahrnuje řadu desítek titulů poezie, prózy, překladů i odborné literatury.

Kašubština dodnes nemá kompletní překlad Bible. První menší překladatelské pokusy se ovšem odehrály už v nejstarším období – památky ze 16.–18. století totiž obsahují řadu kratších či delších biblických fragmentů přeložených pravděpodobně *ad hoc* z němčiny (a leckdy asi s přihlédnutím k tehdejšímu překladům polským). Těmito „starokašubskými“ biblickými texty se podrobně zabývá publikace *Teksty biblijne w najstarszych zabytkach piśmiennictwa kaszubskiego (XVI–XVIII w.)* z pera profesora biblistiky Adama Ryszarda Sikory, kterou loni vydala jeho mateřská Teologická fakulta Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani. Jádrem knihy jsou čtyři oddíly, z nichž každý zpracovává biblické úryvky či delší perikopy, jež se roztroušeně nacházejí ve čtyřech nejstarších dochovaných památkách kašubského náboženského písemnictví:⁴ v kancionálu *Duchowne piesnie* Šimona Krojeje (Gdaňsk 1586; zachovaný exemplář obsahuje ještě pozdější rukopisný dodatek), *Malém Lutherově katechismu* (s připojenými písněmi, kajícími žalmy a pašijemi podle Matouše) v překladu Michala Pontana (Gdaňsk 1643), rukopisných tzv. *Smotdzińskich perikopách* (1699–1701) a sbírce písní konvenčně nazývané *Starokašubský zpěvník* (16.–18. století). Úvodní pasáže každého oddílu jsou věnovány otázce autorství a obšírnému popisu památky, přičemž obojí je doprovázeno množstvím odkazů na existující odbornou literaturu k tématu. Dále autor předkládá výsledky své pečlivé analytické práce s danou památkou: přesně identifikuje všechny biblické citace, statisticky je třídí a zhodnocuje, zjištěná data pak shrnuje v přehledných tabulkách. Na konci každého z oddílů jsou potom přímo prezentovány (v transliteraci zachycující původní ortografii) buď všechny biblické fragmenty (v případě obou starých tisků), nebo alespoň výběr ukázek (v případě sbírky perikop, jejichž

celkový textový objem je značný, a zpěvníku, jehož biblické úryvky jsou v rámci písní spíše volnými parafrázemi a navíc obsahují specificky kašubské rysy jen v omezené míře). Závěrečná část knihy shromažďuje (výběrovou) bibliografii více než sedmdesáti titulů souvisejících s pojednávaným tématem. Sikorova monografie je novátorská právě svou drobnohlednou zacíleností na biblické texty a je zásadním příspěvkem k starším dějinám kašubského biblického překladu. Zpřístupněním množství textů (včetně fototypických ukázek několika stránek přímo z originálů) navíc předkládá k pohodlnému užívání širší obci biblistů, církevních historiků i slavistů bohatý studijní materiál – starší edice památek jsou totiž jinak dostupné poměrně obtížně.

Staré překlady biblických textů do kašubštiny představuje Adam R. Sikora také ve své další knížce »*Wpoczątku było Slowo...*«⁵ *Najstarsze kaszubskie teksty biblijne* vydané v létě 2010 v kašubském městě Kartuzy. S jistotou nadsázkou lze říci, že je to vlastně populárnější laděná verze publikace, jež byla představena výše: má podobnou strukturu, ale je v ní méně odborných výkladových a analytických míst, nemá poznámky pod čarou, naopak nabízí více ilustrujících fotografií. Samozřejmě obsahuje také některé nové pasáže, např. užitečné přiblížení (formou jakýchsi recenzních prezentací) nedávných významných událostí vztahujících se k dějinám kašubské Bible. Autor obšírně referuje o velké výstavě v Muzeu kašubsko-pomořského písemnictví a hudby v městě Wejherowo, která byla instalována v roce 2003 (u příležitosti 360. výročí vydání katechismu Michala Pontana), a představuje čtenáři nábožensko-kulturní projekt *Verba Sacra*,⁶ v jehož rámci bylo zakomponováno také několikrát předčítání kašubských biblických textů ze 16.–21. století. I tato druhá Sikorova knížka jistě odvede velmi dobrou službu, neboť pomůže seznámit širší polskou (a koneckonců i samu kašubskou) veřejnost s nesmírně zajímavou kapitolou kulturních dějin Pomoří a bezpochyby přispěje k rozšíření povědomí o Kašubech jako takových. Do tisku se sice bohužel vloudilo několik kazů (např. na s. 91 se ve starokašubské textové ukázce vícekrát nevytiskla skupina liter následujících po „dlouhém s“: *było f á to sbyło ú Boga* místo *było slowo á to, flowo bylo ú Boga*), ty ale nemohou změnit celkový pozitivní čtenářský dojem.

Jak už bylo řečeno, kašubština nikdy neměla a dosud stále nemá překlad celé Bible. V nedávné době však došlo k rychlému posunu v překládání biblických, hlavně novozákonních textů. Kašubové mají čtveroevangelium, které převedl z latiny katolický kněz Franciszek Grucza (1992). Dále je k dispozici kompletní Nový zákon vypracovaný z polské předlohy⁷ katolickým laikem, zapáleným kašubským kulturním pracovníkem, spisovatelem a publicistou Eugenjuszem Gołąbkem (1993), kterému vyšel i překlad žaltáře (1999) a nedělního a svátečního lekcionáře (2008). Také poznaňský františkán Adam R. Sikora, s jehož dvěma knížkami jsme se právě seznámili, se již v roce 2000 pustil do biblického překládání. Během deseti let postupně „pracovně“ publikoval jednotlivá evangelia, na konci letošního léta pak v Gdaňsku konečně vyšlo jeho (revidované) čtveroevangelium v jediném svazku pod titulem *Ewangelie na kaszëbszczi tołmaczoné*. Sikora v sobě jako rodilý Kašuba a současně školený a zkušený specialista (na jeho kontě nalezneme několik knih a desítky odborných i populárních článků) spojuje důležité předpoklady pro náročnou, mravenčí překladatelskou práci, jejímž výsledkem by v relativně dohledné době snad mohla být dokonce kompletní moderní

kašubská Bible kvalitně přetlumočená z původních jazyků. Tento krátký referát si neklade za úkol Sikorovo publikované dílo analyzovat. Případný zájemce se ale může mnohé dovědět přímo v evangeliáři, v pronikavé polsky psané studii zařazené v závěru knihy (*Przekład kaszubski Ewangelii o. A. R. Sikory OFM*, s. 299–321), kterou sepsal přední znalec kašubštiny, renomovaný filolog Jerzy Treder. Studie zevrubně představuje nový překlad v kontextu překladatelských prací starších a především nedávných a podává mnoho zajímavých konkrétních porovnáání s textem Gruczovým a Gołąbkovým. Bez diskuze zůstává základní deviza Sikorova čtveřevangelia: jde o první kašubský překlad biblických knih pořízený přímo z originálního jazyka. Tato skutečnost a přinejmenším standardní kvalita překladu včetně zručného zacházení s literární kašubštinou asi předurčuje Sikorovy texty k tomu, aby mohly někdy v budoucnu (zdá se, že autor bude chtít přeložit i zbývající biblické knihy, což jistě zabere ještě řadu let) nahradit v kašubsky sloužené liturgii dosud užívané překlady Gołąbkovy (jež jsou čtivé a komunikativní, ale jejichž základním handicapem zůstává to, že jde o tlumočení sekundární – z polštiny).

V představované knize nelze přehlédnout ani nepřekladové části: Sikorovy stručné úvody k celku (*Wprowadzenie do Ewangelii*) i k jednotlivým evangeliím (*Wprowadzenie*, s. 21–22, 101–102, 151–153, 235–237), střízlivě pojaté, ale dostačující výkladové poznámky i za překladem zařazený výkladový slovníček k osobám, místům a reáliím (*Słownik*, s. 295–298). Zajímavé jsou už jen proto, že jsou vlastně jakousi nenápadnou demonstrací faktu, že dnešní kašubština dokáže bez potíží vstoupit do odborného teologického diskurzu. Knížku sympatickou i po vnější stránce (pevná a výtvarně pěkně vyvedená vazba, příjemné grafické provedení, kvalitní papír, příružní formát A5) vhodně doplňují devadesát šest barevných fotografií různých artefaktů na evangelní motivy (obrazů, maleb, reliéfů, soch, vitráží) z mnoha míst kašubského regionu. Litovat se dá jedině toho, že v popisích pod ilustracemi i v závěrečném seznamu (*Spis odjimek*, s. 323–325) se informace omezuje na lokalitu, případně stavbu, kde je artefakt umístěn, chybí však autor a časové zařazení. Snad to ale může být námět pro případné druhé vydání evangeliáře a pro nově zamýšlené svazky Sikorovy kašubské Bible (překladatel v současnosti chystá pro tisk Knihu žalmů).

Josef Bartoň

POZNÁMKY:

1/ Na titulní straně ani v tiráži v roce není uvedeno.

2/ Např. Viliam Mruškovič (*Europa linguarum nationumque*. Martin, Matica slovenská 2008, s. 57–59) uvádí k roku 1994 asi 350 tisíc Kašubů, s „Polokašuby“ až přes 500 tisíc; Jan Mordawski (*Statystyka ludności kaszubskiej*. Gdańsk, Instytut Kaszubski 2002, s. 44) údaj zvyšuje o dalších 50–60 tisíc. Stupeň jejich etnického sebevymezení je však nízký: většinou se úředně hlásí k polské národnosti (národně-státní identita), a současně se považují za Kašuby (etnoregionální identita). Také současný polský premiér Donald Tusk je Kašuba.

3/ Poměrně komplikovaná situace v označování kašubsko-slovinského církevního jazyka může být

ve zkratce ilustrována trojjazyčným titulem tištěné knihy z roku 1643: *Parvus Catechismus D. Martini Lutheri Germanica-Vandalicus / Der Kleine Catechismus D. Martini Lutheri Deutsch und Wendisch / Mały Catechizm D. Marciná Lutherà Niemiecko Wándalski abo Słowięski*.

4/ Všechny zmíněné památky byly náhodně objeveny až na konci 19. století.

5/ V názvu je užito úryvku z Jan 1,1 ve *slowięském* znění.

6/ Od jubilejního roku 2000 probíhající veřejná čtení biblických a dalších duchovních textů v podání známých polských herců, doprovázená odbornými komentáři a chorální i instrumentální hudbou, někdy i přenášena sdělovacími prostředky.

7/ Na základě překladu krakovských benediktinů *Biblia Tysiąclecia*, konkrétně 3. vydání z roku 1982.